

روش شناسی رسانه های تصویری در تغییر سبک زندگی اسلامی

فاطمه فرصت صفایی^۱ - مریم شیرازی^۲

چکیده

در عصر حاضر، رسانه های تصویری به عنوان یکی از ابزارهای اصلی ارتباطی و فرهنگی نقش مهمی در شکل دهی و تغییر سبک زندگی جوامع دارند، این رسانه ها با استفاده از تصاویر، صدا و داستان های بصری می توانند به طور گسترده ای بر باورها، رفتارها و نگرش های اجتماعی تأثیر بگذارند؛ مقاله حاضر به بررسی روش شناسی رسانه های تصویری در تغییر سبک زندگی اسلامی می پردازد و نحوه تأثیر این رسانه ها بر اصول دینی، اخلاقی و اجتماعی مسلمانان را تحلیل می کند، در این مقاله، به بررسی نقش رسانه ها در ترویج آموزه های اسلامی، تقویت هویت دینی، و مقابله با تهدیدات فرهنگی و اجتماعی پرداخته می شود. همچنین، به طور خاص تأثیر رسانه های تصویری بر تغییرات در خانواده، اخلاق، مصرف گرایی و فردگرایی در جامعه اسلامی مورد بحث قرار خواهد گرفت. در نهایت، مقاله به مثبت و منفی رسانه های تصویری در تغییر سبک زندگی اسلامی پرداخته و راهکارهایی برای استفاده مؤثر از این رسانه ها جهت تقویت ارزش های اسلامی ارائه می دهد.

واژه های کلیدی: رسانه های تصویری، سبک زندگی اسلامی، تهاجم فرهنگی، آموزش دینی، تغییر اجتماعی

۱. طلبه سطح دو، مدرسه علمیه امام خمینی (ره) کرمانشاه - استاد راهنما: زهرا محمدی

۲. کارشناسی فقه و حقوق دانشگاه رازی کرمانشاه - طلبه سطح دو، مدرسه علمیه امام خمینی (ره) کرمانشاه

مقدمه

در دنیای امروز، رسانه‌های تصویری به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی ارتباطی و فرهنگی، تأثیرات فراوانی بر روی تفکرات، باورها و رفتارهای اجتماعی دارند. این رسانه‌ها، با استفاده از تکنولوژی‌های پیشرفته و محتوای بصری جذاب، توانایی تغییر و شکل‌دهی به الگوهای رفتاری و سبک زندگی افراد را دارند. در میان انواع مختلف رسانه‌ها، رسانه‌های تصویری مانند تلویزیون، فیلم‌ها، سریال‌ها و شبکه‌های اجتماعی تصویری، به‌ویژه در جوامع اسلامی، نقشی پررنگ در تغییر سبک زندگی دارند.

سبک زندگی اسلامی، که بر اساس اصول اخلاقی، دینی و اجتماعی اسلام بنا شده است، ویژگی‌هایی همچون ساده‌زیستی، رعایت حجاب و عفاف، احترام به خانواده و حقوق دیگران، و پیروی از آموزه‌های دینی را در بر می‌گیرد. در حالی که رسانه‌های تصویری می‌توانند به ترویج و تقویت این اصول کمک کنند، گاهی نیز با ترویج الگوهای غیر اسلامی مانند مصرف‌گرایی، فردگرایی و تضعیف ارزش‌های اجتماعی، به تغییرات منفی در سبک زندگی اسلامی منجر می‌شوند.

این مقاله به بررسی روش‌شناسی رسانه‌های تصویری در تغییر سبک زندگی اسلامی می‌پردازد. هدف اصلی این تحقیق، تحلیل و بررسی نحوه تأثیر رسانه‌های تصویری بر سبک زندگی مسلمانان و شناسایی روش‌هایی است که رسانه‌ها می‌توانند در جهت تقویت و اصلاح سبک زندگی اسلامی به کار گرفته شوند. به‌ویژه، مقاله به بررسی تأثیرات مثبت و منفی رسانه‌های تصویری در جنبه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی از جمله خانواده، روابط اجتماعی، اخلاق، و مصرف‌گرایی می‌پردازد و راهکارهایی برای استفاده مؤثر از این رسانه‌ها در راستای حفظ هویت اسلامی و ترویج اصول اخلاقی ارائه خواهد داد.

در نهایت، این مقاله به ضرورت توجه به روش‌های مؤثر رسانه‌ای برای مقابله با چالش‌های موجود در تغییرات فرهنگی و اجتماعی تأکید می‌کند و به اهمیت استفاده از رسانه‌ها در جهت تقویت فرهنگ اسلامی و حفظ ارزش‌های دینی و اخلاقی جامعه می‌پردازد. قصد بررسی روش رسانه‌ها در تغییراتی است که در سبک زندگی مردم حاکم است؛ در اینجا به مراتب بررسی می‌کنیم که هر یک از رسانه‌ها به چه نحوی در این تغییرات نقش داشته اند.

مفهوم شناسی

روش شناسی: روش شناسی یا متدولوژی به مطالعه اصول، قواعد و روش های به کار گرفته شده برای تحقیق و شناخت در حوزه های مختلف علمی می پردازد. در واقع، روش شناسی به دنبال بررسی چگونگی انجام تحقیق و پاسخ به این پرسش است که چگونه به دانش دست پیدا کنیم و از چه روش هایی برای رسیدن به این دانش استفاده کنیم. روش شناسی چارچوبی نظری برای انتخاب روش های مناسب برای پژوهش ارائه می دهد و کمک می کند تا پژوهشگر، به طور نظام مند و با توجه به مبانی علمی، به تحلیل و ارزیابی داده ها بپردازد، به بیان دیگر، روش شناسی نه تنها شامل انتخاب روش های تحقیق (مانند روش های کمی یا کیفی)، بلکه شامل اصول و فلسفه ای است که بر این روش ها تکیه دارد.

رسانه تصویری: رسانه های تصویری به دسته ای از رسانه ها اطلاق می شود که برای انتقال پیام، اطلاعات، یا سرگرمی از عناصر بصری مانند تصاویر، ویدئو، و گرافیک استفاده می کنند. این رسانه ها شامل تلویزیون، سینما، اینترنت (مانند یوتیوب و شبکه های اجتماعی تصویری)، عکاسی، و سایر پلتفرم هایی هستند که محتوا را به صورت بصری به مخاطبان ارائه می دهند، رسانه های تصویری، به دلیل تأثیرگذاری بالای تصویر بر مخاطب، می توانند پیام ها را به شکلی سریع تر و مؤثرتر از رسانه های متنی منتقل کنند. این رسانه ها به انتقال احساسات، ایجاد ارتباط عمیق تر، و افزایش درک و فهم بیننده کمک می کنند. همچنین به دلیل جذابیت بصری و توانایی جلب توجه مخاطب، ابزار مهمی در تبلیغات، آموزش، اطلاع رسانی و سرگرمی به شمار می روند.

سبک زندگی اسلامی: سبک زندگی اسلامی به مجموعه ای از الگوها، رفتارها، و ارزش ها اشاره دارد که بر اساس تعالیم دین اسلام شکل می گیرد و مسلمانان آن را در زندگی روزمره به کار می گیرند. این سبک زندگی از آموزه های قرآن، سنت پیامبر اسلام (ص) و احادیث اهل بیت (ع) الهام می گیرد و سعی دارد که فرد مسلمان در ابعاد مختلف زندگی فردی، خانوادگی، اجتماعی، و اخلاقی به شیوه ای عمل کند که با ارزش های اسلامی سازگار باشد.

برخی از ویژگی‌های سبک زندگی اسلامی عبارتند از:

(۱) عبادت و ارتباط با خدا: زندگی در سبک اسلامی بر پایه ایمان به خداوند و عبادت او استوار است، از جمله نماز، روزه، و دعا، که به حفظ ارتباط معنوی فرد با خدا کمک می‌کنند.

(۲) اخلاق و رفتار پسندیده: رعایت اصول اخلاقی مانند راست‌گویی، امانت‌داری، بخشش، صبر، و عدالت جزو ارزش‌های مهم سبک زندگی اسلامی است.

(۳) اهمیت خانواده: اسلام به نهاد خانواده اهمیت ویژه‌ای می‌دهد و بر رابطه محبت‌آمیز، احترام به والدین، تربیت فرزندان، و حفظ ارزش‌های خانوادگی تأکید دارد.

(۴) توجه به حقوق دیگران: سبک زندگی اسلامی احترام به حقوق دیگران، هم‌نوعان، و حتی محیط‌زیست را نیز شامل می‌شود و تأکید دارد که فرد مسلمان به حقوق انسان‌ها و محیط اطراف خود توجه داشته باشد.

(۵) ساده‌زیستی و پرهیز از افراط: زندگی اسلامی به پرهیز از اسراف و تجمل‌گرایی و حفظ تعادل در امور مادی تأکید دارد و به ساده‌زیستی و قناعت توصیه می‌کند.

(۶) علم‌آموزی و رشد فردی: اسلام مسلمانان را به تحصیل علم و دانش و رشد فردی تشویق می‌کند تا هم در زندگی دنیوی و هم در معنویات به کمال برسند.

(۷) مسئولیت اجتماعی: مسلمانان تشویق می‌شوند تا در قبال جامعه و نیازهای مردم مسئولیت‌پذیر باشند، از جمله از طریق زکات، صدقه، کمک به نیازمندان و خدمت به جامعه، به طور کلی، سبک زندگی اسلامی هدفش این است که فرد مسلمان در مسیری زندگی کند در نهایت به رشد معنوی، سعادت و رضایت خداوند و بهبود روابط فردی و اجتماعی منجر شود.

در جامعه امروزی، حقیقت این است که اگر زندگی، شیوه، روش و سبک زندگی آدم هایی که زندگی می کنند، بر مبنای یکسری مباحث و مبانی متقن استوار باشد، طبیعتاً قوام جامعه و مباحث مربوط به امور اجتماعی نیز مستحکم خواهد شد. از این رو، یکی از مسائل مهمی که امروزه نظر بسیاری از سیاست گذاران را به خود جلب کرده، موضوع سبک زندگی و عوامل مؤثر بر آن است.

طی سال های گذشته، رهبر معظم انقلاب نیز بر این مورد تأکید فراوان داشته اند که این عوامل مشخص شود و در اختیار سازمان ها قرار گیرد، یکی از این عوامل، تأثیر رسانه است. در واقع، از جمله مباحثی که همیشه جزء دغدغه های اصلی جامعه در این زمینه بوده، تأثیر فضای رسانه ها بر زندگی ایرانی - اسلامی است، همیشه شاهد تأثیرگذاری آن بر شیوه زندگی افراد بوده ایم؛ رسانه های اجتماعی به دلیل فضای تعاملی و محاوره ای بودنش، بر اعضای خود بسیار اثرگذارند. تأثیر مخرب رسانه بر شاخص های مختلف زندگی، همچون: پوشش، همسریابی، روابط دوستانه و فعالیت های سیاسی، به وضوح مشاهده می شود؛ اما هنوز این مشکلات و معضلات ریشه یابی نشده است. بر همین روند، در حال حاضر، رسانه به تهدید مبدل شده است؛ در صورتی که می تواند یک فرصت به شمار بیاید؛ به شرط اینکه با سیاست از قبل تعیین شده با آن برخورد شده است.

اولین رسانه که در دهه های اول در دسترس مردم قرار گرفت به عنوان اولین رسانه الکترونیکی که آن هم در دسترس اقشار خیلی کم و محدود جامعه بود یعنی افراد زیادی از جامعه دسترسی نداشتند رادیو بود که به عنوان رسانه صوتی در دسترس مردم قرار گرفت، و به مرور زمان رادیو به صورت گسترده تر شد و جای خود را به یک رسانه دیگر که حالا خیلی متفاوت تر از رادیو بود داد؛ تلویزیون وارد سبک زندگی مردم شد که حال یک رسانه صوتی و تصویری بود که به انتقال پیام به مردم پرداخت و حالا با گذشت سال های متمادی تلویزیون به صورت همه گیر در میان مردم رواج پیدا کرد.

این تلویزیون نقش به سزایی در تغییر سبک زندگی مردم داشت زیرا تا قبل از وجود این رسانه زندگی، فرهنگ و آداب و رسوم مردم به گونه و سبک دیگری بود و با ورود تلویزیون رفته رفته این سبک زندگی تحت الشعاع قرار گرفت.

تولید محتوای دینی: تولید برنامه‌های تلویزیونی، مستندها و فیلم‌های دینی که مبانی اخلاقی، خانوادگی، اجتماعی و عبادی در اسلام را ترویج کنند.

نقش‌آفرینی شخصیت‌های اسلامی: رسانه‌ها می‌توانند شخصیت‌های اسلامی یا تاریخی را به صورت مثبت و جذاب نمایش دهند تا مخاطب با این شخصیت‌ها ارتباط برقرار کند و آن‌ها را الگو قرار دهد.

(۲) آموزش و آگاهی بخشی:

رسانه‌ها می‌توانند به عنوان ابزاری برای آموزش عمومی در زمینه‌های مختلف عمل کنند، از جمله آموزش اخلاق اسلامی، آداب اجتماعی، و مفاهیم اسلامی که به زندگی فردی و اجتماعی افراد کمک می‌کند:

برنامه‌های آموزشی: برنامه‌هایی که درباره نحوه صحیح عبادات (نماز، روزه، حج) یا حفظ محیط زیست بر اساس آموزه‌های اسلامی آموزش دهند.

محتوای آموزشی در قالب داستان: استفاده از داستان‌ها و روایت‌های دینی در قالب فیلم و سریال می‌تواند مخاطب را با اصول اخلاقی و اسلامی آشنا سازد.

(۳) مواجهه با بحران‌ها و چالش‌های اجتماعی

در دنیای امروز، افراد با چالش‌های بسیاری مانند فردگرایی، مصرف‌گرایی، و آسیب‌های اجتماعی مواجه هستند. رسانه‌ها می‌توانند از طریق تولید محتوایی که راه‌حل‌های اسلامی برای این مشکلات ارائه می‌دهند، کمک کنند:

تبیین مفاهیم صبر، ایثار و کمک به نیازمندان: رسانه‌ها می‌توانند از روش‌هایی مانند مستندها و برنامه‌های آموزشی برای ترویج مفاهیمی چون صبر در برابر مشکلات و کمک به دیگران استفاده کنند.

مقابله با مصرف‌گرایی: از طریق محتوای رسانه‌ای، می‌توان بر اهمیت زندگی ساده و رضایت به داشته‌ها تأکید کرد.

(۴) تقویت هویت دینی و فرهنگی

رسانه‌ها می‌توانند نقش مهمی در تقویت هویت اسلامی و فرهنگ دینی ایفا کنند:

نمایش آداب اسلامی در زندگی روزمره: رسانه‌ها می‌توانند به صورت غیرمستقیم، با نمایش آداب و رسوم اسلامی در زندگی روزمره (مانند وضو گرفتن، نماز خواندن، احترام به بزرگترها و والدین) سبک زندگی اسلامی را در ذهن مخاطبان نهادینه کنند.

ترویج ارزش‌های خانوادگی: خانواده در اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد. رسانه‌ها می‌توانند از طریق سریال‌ها و فیلم‌های خانوادگی به ترویج ارزش‌های اسلامی در خانواده و روابط خانوادگی بپردازند.

۵) مبارزه با تهاجم فرهنگی:

رسانه‌ها می‌توانند از روش‌های مختلف برای مقابله با تهاجم فرهنگی و حفظ هویت اسلامی استفاده کنند:

تولید محتوای بومی و اسلامی: رسانه‌ها می‌توانند با تولید محتوای فرهنگی و دینی، مقابله با برنامه‌های تبلیغاتی غربی و ترویج فرهنگ اسلامی را در دستور کار خود قرار دهند.

آگاهی بخشی از تهدیدات فرهنگی: برنامه‌هایی که تهدیدات فرهنگی و اجتماعی را شناسایی کرده و راهکارهایی برای مقابله با آنها از منظر اسلام ارائه دهند، می‌توانند در این راستا مؤثر باشند.

۶) تقویت اصول اخلاقی و تربیتی:

رسانه‌ها می‌توانند در ارتقاء اخلاق و تربیت اسلامی تأثیرگذار باشند. این امر از طریق محتوای تصویری و آموزشی می‌تواند به صورت زیر صورت گیرد:

نمایش اخلاق اسلامی در عمل: در سریال‌ها و فیلم‌ها می‌توان از شخصیت‌هایی استفاده کرد که ویژگی‌های اخلاقی برجسته‌ای مانند صداقت، تواضع، و وفاداری به ارزش‌های اسلامی دارند.

آموزش تربیت اسلامی: رسانه‌ها می‌توانند برنامه‌هایی با موضوع تربیت فرزندان در اسلام، حفظ عفاف و حجاب، و تقویت روابط سالم در خانواده تولید کنند.

۷) ایجاد فضایی برای نقد و تحلیل اجتماعی:

رسانه‌ها می‌توانند به عنوان فضایی برای نقد و تحلیل مسائل اجتماعی عمل کنند و از این طریق سبک زندگی اسلامی را در برابر چالش‌ها و تهدیدات اجتماعی قرار دهند:

برنامه‌های گفت‌وگو محور و تحلیلی: رسانه‌ها می‌توانند از طریق میزگردها و برنامه‌های گفتگو محور به بررسی مشکلات اجتماعی مانند فساد، بی‌عدالتی، و کم‌لطفی به نیازمندان پرداخته و در عین حال راه‌حل‌هایی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی ارائه دهند.

تفاوت‌های کاربرد روش‌شناسی رسانه‌ها در تغییر سبک زندگی اسلامی:

تأثیر سریع و گسترده: رسانه‌ها قادرند پیام‌های خود را به سرعت و به تعداد زیادی از افراد منتقل کنند. این می‌تواند در ترویج یا تغییر سبک زندگی اسلامی در جامعه مؤثر باشد.

استفاده از ابزارهای جذاب و نوآورانه: رسانه‌ها با استفاده از تصاویر، صدا، موسیقی و سایر ابزارهای جذاب می‌توانند پیام‌های اسلامی را به صورت تأثیرگذارتر منتقل کنند.

محتوای به روز و همگام با تحولات اجتماعی: رسانه‌ها قادرند به سرعت با تغییرات اجتماعی و فرهنگی همگام شوند و آموزه‌های اسلامی را به روز کنند.

روش‌شناسی رسانه‌ها ابزار قدرتمندی برای تغییر سبک زندگی اسلامی است که می‌تواند هم به طور مثبت و هم منفی بر جامعه تأثیر بگذارد. استفاده صحیح از رسانه‌ها می‌تواند به ترویج اصول اخلاقی، دینی و اجتماعی در جامعه کمک کند و سبک زندگی اسلامی را تقویت نماید. به همین دلیل، تولید محتواهای دینی و اجتماعی به صورت مؤثر، یکی از راه‌های مهم در تغییر و حفظ سبک زندگی اسلامی در دنیای مدرن به شمار می‌رود.

نتیجه‌گیری

رسانه‌های تصویری در عصر حاضر به یکی از ابزارهای قدرتمند برای شکل‌دهی به نگرش‌ها، باورها و رفتارهای اجتماعی تبدیل شده‌اند. این رسانه‌ها قادرند با استفاده از روش‌ها و تکنیک‌های خاص خود، تأثیرات عمیقی بر سبک زندگی جوامع مختلف بگذارند. در جوامع اسلامی، رسانه‌های تصویری می‌توانند نقشی دوگانه ایفا کنند؛ از یک سو می‌توانند به تقویت و ترویج آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های دینی کمک کنند و از سوی دیگر، ممکن است با ارائه الگوهای زندگی غربی، مصرف‌گرایانه و فردگرایانه، به تغییرات منفی در سبک زندگی مسلمانان منجر شوند.

مقاله حاضر نشان داد که استفاده هوشمندانه و هدفمند از رسانه‌های تصویری می‌تواند به تقویت سبک زندگی اسلامی کمک کرده و موجب ترویج ارزش‌هایی چون اخلاق، خانواده‌گرایی، عفاف، عدالت اجتماعی و ارتباط با خداوند شود. از طریق تولید محتوای دینی و فرهنگی جذاب و بهره‌برداری از قدرت تصاویر و داستان‌ها، می‌توان آموزه‌های اسلامی را به‌طور مؤثر به مخاطبان منتقل کرد و آن‌ها را با اصول و مفاهیم اسلامی در زمینه‌های مختلف آشنا ساخت.

همچنین، رسانه‌های تصویری می‌توانند در برابر تهدیدات فرهنگی و اجتماعی ناشی از تهاجم فرهنگی نقش مؤثری ایفا کرده و با تولید محتوایی که از ارزش‌های اسلامی حمایت می‌کنند، از تغییرات منفی در سبک زندگی مسلمانان جلوگیری کنند. با این حال، باید توجه داشت که برای جلوگیری از آسیب‌های رسانه‌های تصویری، ضروری است که رسانه‌های اسلامی و دینی، با بهره‌گیری از روش‌های جذاب و نوآورانه، فضای مناسبی برای ترویج سبک زندگی اسلامی فراهم کنند و از تغییرات فرهنگی منفی جلوگیری نمایند.

در نهایت، استفاده از رسانه‌های تصویری در تغییر سبک زندگی اسلامی نیازمند تدوین استراتژی‌های مناسب، نظارت دقیق و تولید محتوای اصیل و با کیفیت است که نه تنها به تقویت هویت دینی و فرهنگی مسلمانان کمک کند، بلکه موجب پیشگیری از آثار منفی رسانه‌های غربی در تغییر نگرش‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی شود.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

*نهج البلاغه - خطبه ۱۸۴

کتاب ها

- (۱) باجلان، محمد حسن، اصول اخلاقی - تربیتی ارتباط گفتاری در قرآن و حدیث، ۱، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۵
- (۲) جوادی آملی، جواد، اسلام و محیط زیست، ۱۰، مرکز نشر اسراء، ۱۳۹۸
- (۳) خامنه ای، سید علی، روح توحید و نفی عبودیت، چاپ و نشر بین الملل، ۱۴۰۲
- (۴) رهبر، حبیب الله، زهد و ساده زیستی، ۱، قیام، ۱۳۹۳
- (۵) قرائتی، محسن، سیمای خانواده در قرآن و روایات، درس هایی از قرآن، ۱۳۹۸
- (۶) گلدوزیان، ایرج، ندای انصاف و عدالت، ۱، میزان، ۱۳۸۹
- (۷) مطهری، مرتضی، مساله حجاب، ۱۱۴، صدرا، ۱۳۹۶
- (۸) محدث نوری، حسین، مستدرک الوسائل - جلد ۳ - صفحه ۲۴۴
- (۹) نصیری، معصومه، سواد رسانه ای و خانواده، ۱، پشتیبان، ۱۳۹۶
- (۱۰) کنز العمال - جلد ۱۶ - صفحه ۳۸۳

مقالات

- (۱) انصاری منش، کرار، مقاله بررسی نقش مدیریت رسانه بر نوآوری و عبور از بحران های اجتماعی
- (۲) خجسته باقر زاده، حسن و کاظمی، هاجر و نعمتی، نصرت الله، مقاله سطح سواد رسانه ای کاربران رسانه ها
- (۳) عطایی، محمد رضا و مطهری، محمد طاهر و هاشم زاده علی آباد، آرش و نجفی، عباس، بررسی تاثیر و نقش رسانه ها در سبک زندگی اسلامی

• فایل گفت و گو با محمد هادی منصوری پژوهشگر حوزه فرهنگ با موضوع تغییر سبک زندگی به روش رسانه به نقل از فتانه انفرادی